

Esej o slobodi

|| N. Raos*

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada
Ksaverska cesta 2, p.p. 291
10 001 Zagreb

Nedavno sam se uz čašu piva dao navući na razgovor s jednim kolegom fizičarom o dubljim, filozofskim temama. (Moj Bože, kako ljudi mogu biti površini u mišljenju!) Dakle, što je ropstvo? Ropstvo se ne sastoji u tome, kako je on tvrdio, da gospodar može činiti s robom što ga volja, pa i ubiti ga (što nije istina!), nego u tome što rob, suprotno od radnika, ne prima plaću za svoj rad. Za razliku od volontera od njega se ne traži nikakav pristanak da radi bez naknade, što opet znači da nema slobodu raspolagati sa svojim radom. I tako na kraju dođemo do pitanja slobode. To je pitanje u filozofiji već davno riješeno – što moj sugovornik nije znao, a još je manje htio znati.

Dakle, što je sloboda? Paradoksalno, sloboda nije stanje kad čovjek može raditi što hoće (sloboda za) i kada mu nitko ništa ne može (sloboda od).** Takvo što nije sloboda nego samovolja, drskost. Sloboda je – kažu filozofi – shvaćanje nužnosti ili, određenije, prihvaćanje moralnog zakona, svojih dužnosti i obveza (Kant). Rečeno najjednostavnije, čovjek se osjeća slobodnim onda kada norme društva u kojemu živi ne doživljava kao teret. Zašto lopov mrzi policajca? Zato što osjeća da mu ovaj uskraćuje slobodu. Slobodu da krađe, razumije se. On ne prihvaća društvenu normu koja se zove kazneni zakon.

No vratimo se na naše teme. Nedavno sam htio poslati oduži rad, pregled, u neki dosta ugledan strani časopis. Kad se nađem pred takvim problemom, kad hoću poslati nešto u časopis za koji još nisam pisao, obično pregledam nekoliko članaka iz njega – i sve mi je jasno. Vidim o čemu se piše, vidim duljinu članka, kako se navode i pišu referencije, kakva je forma tablica i sažetka. No, zašto jednostavno kad može komplicirano. Časopis se ne može čitati bez naplate, a umjesto da u desetak minuta saznam sve što mi treba, morao sam s mreže preuzeti sedamnaest stranica gusto pisanog teksta u kojem se potanko opisuje što autor treba činiti, ali još više što ne smije činiti. Ne smije prepisivati tuđi pa ni svoj tekst, ako je već objavljen, razumije se. (Da bi autoru bilo to do kraja jasno, lijepo mu se kaže kako svaki tekst po tom pitanju prolazi automatsku, kompjutorsku provjeru.) Potom se za svaki oblik članka (pregled, znanstveni rad, prethodno priopćenje itd.) navode detaljne upute opsega ovoga napisa. Navode se i urednici koji te mogu savjetovati ako ti nešto iz onih 17 stranica teksta nije jasno, samo nije jasno za koji savjet trebaš koga pitati. Mene je pak zanimalo samo dvoje. Prvo, kakvu formu treba članak imati a drugo, odgovara li tema članka (pregleda) profilu časopisa.

Prvo, kao što rekoh, nisam mogao saznati iz uputa autorima, jer tamo primjerice nigdje ne piše kako se referenciraju tekstovi s

mreže. Za preglede (a to je članak koji pišem) se pak kaže kako se pišu po narudžbi, a ako netko ima svoje ideje o tome, neka se javi uredniku te mu podastre prijedlog (*proposal*). Razuman zahtjev – kad taj prijedlog ne bi trebao imati 1500 riječi!

Meni mrak na oči. Znam što znači dogovoriti se s urednikom oko teme članka. Obično se to svodi na jednu, najviše dvije rečenice. Trebamo se učiti sažetosti, kratkoći. Tako recimo na zagrebačkoj Akademiji budući autori crtića moraju znati svoj uradak opisati jednom rečenicom, a njegov sadržaj s tri. Uostalom zar u našoj struci ne postoje sažetci, ključne riječi, pa i naslovi koji bi trebali učas informirati čitatatelja? (Tome se nažalost ne pridaje dovoljna važnost, pa se u naslove i sažetke trpa sve i sva.) No vratimo se prijedlogu članka opsega 1500 riječi.

Naravno da se i to može napisati, no čemu? Je li sve rečeno što je trebalo reći, jesu li zaključci uredno izvedeni, a članak stilski i stručno dobro napisan, ocijenit će urednik i recenzenti kada ga vide. U prijedlogu mogu taksativno navesti o čemu bih sve pisao, no za sastaviti takav prijedlog opet moram proučiti svu literaturu, sastaviti u glavi čitav članak – no kada ga već imam u glavi, onda ga nije teško imati i na papiru.

Ima još nešto. Ako u prijedlogu napišem sve o čemu smjeram govoriti u članku, oduzimam si slobodu u njegovoj doradi. Često u pisanju, pogotovo pregleda, iskrnsu novi momenti. U ponovnom čitanju teksta autor dolazi do toga da nešto valja izostaviti, a nešto dodati. No ako je prijedlog već napisan, onda autor više nema te slobode. I tako se opet vraćamo na pitanje slobode.

Kada sam počeo raditi, bilo je najvažnije napisati kvalitetan znanstveni rad. Uz njega je išlo jedno formalno pismo uredniku – i ništa više. Urednici su znali čitati i ocijeniti što jest, a što nije za njihov časopis. Recenzenti su znali što valja, a što ne valja. Danas nije tako. Danas više nitko ništa ne zna. Urednik ne zna čitati znanstvene radove, ne zna izabrati recenzente i – ono najgore – ne zna ocijeniti koja tema jest, a koja nije za njegov časopis (pa o tome pita recenzente). Recenzenti su pak naši kolege koji se nađu u nebranom grožđu: trebaju reći nešto o onome o čemu, oprostite mi na jakoj riječi, pojma nemaju.

Tempora mutantur, nos et mutamur in illis. Vremena se mijenjaju i mi se mijenjamo u njima. Možda me vrijeme pregazilo. Zato smatram maltretiranjem, oduzimanjem slobode ono što mlađi kolege, možda, smatraju civilizacijskim dosegom. (Da razvoj građanskog društva skućuje umjesto da proširuje ljudske slobode tema je nekog drugog promišljanja, nadam se ne uz pivo.)

* Dr. sc. Nenad Raos
e-pošta: raos@imi.hr

** Apsolutna sloboda podrazumijeva da možemo raditi sve što hoćemo i da pritom ne trpimo nikakve posljedice naših postupaka. No to nije moguće jer upravo opiranje svijeta našoj volji ukazuje na njegovu objektivnost.